

BREUCI OD SIRMIJA DO MARSONIJE

UDK 930.2 (497.5) "652"

Primljeno/Received: 2003. 04. 15.

Prihvaćeno/Accepted: 2003. 09. 15.

Marin Zaninović
HR 10000 Zagreb
Arheološki zavod Filozofskog fakulteta
Ivana Lučića 3

Breuci su moćno pleme koje je nastavalo antičku Donju Panoniju, južno od Amantina i sjeverno od Dezitijata, prema tome južnu i sjevernu obalu Save. Prema Pliniju (N.h., III 148) Sava teče između Breuka i Kolapijana. Zapadno prema Sisciji susjedi su im bili Oserijati. Jedno od njihovih središta vjerojatno je bila Marsunia - Slavonski Brod, važno riječno pristanište i raskrižje putova. Vojničke diplome, nedavno pronađene u Grabarju kod Slavonskog Broda i Negoslavaca, mogu se shvatiti i kao naznake istočne i zapadne granice Breuka u počecima rimske antike. U velikom ilirsko-panonskom Batonovu ustanku od 6. - 9. g. poslije Krista Breuci su se među prvima pobunili i bili jedan od glavnih čimbenika otpora skupa s Dezitijatima, Delmatima i drugim Ilirima. Upravo ova uloga u ustanku dovela je i do likvidacije njihove moći u krvavoj rimskoj odmazdi. Većina odraslih muškaraca bila je uključena u rimske pomoćne čete i raspršena širom Carstva u osam poznatih kohorta Breuka. To je bio kraj moći nekoć cvatuće panonske zajednice.

Ključne riječi: Breuci, Dezitijati, Panonci, Iliri, Rimljani, Delmati, Baton, Tiberije

Svojom studijom "Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu" u izdanju Muzeja u Vinkovcima, 1970. koja je bila prva sinteza ovakva obima i tematike u našoj dotadašnjoj arheološkoj publicistici, kolegica prof. dr. sc. Nives Majnarić-Pandžić izravno je utjecala na usmjerenje pojedinih mlađih kolega arheologa u Hrvatskoj i izvan nje, da se uključe u proučavanje ove problematike. Kroz tolike godine naše kolegijalne i prijateljske suradnje u Odsjeku za arheologiju i Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kojima je ona i rukovodila niz godina, vodili smo brojne rasprave o našoj struci. I ova skromna rasprava o starim Breucima posvećena časnoj obljetnici njezina života i rada nastala je upravo na poticaj takovih razgovora. Zahvaljujući njoj, dakle, za sve što je učinila za našu arheološku znanost i struku, za naše studente kao i za sve nas, koji smo imali zadovoljstvo i povlasticu biti u njenom krugu tolike godine, od srca joj želim još puno plodnoga i radnoga vremena kao i do sada i da ostvari neke od svojih dragocjenih planova, u zdravlju i zadovoljstvu.

O Breucima nema posebne studije, jer arheološka istraživanja do naših dana nisu još uvijek omogućila neke čvrste i konačne zaključke o veličini njihova područja, pa tako i arheološka i pisana vrela za sada šute i o neznanom dijelu njihove povijesti. Novija otkrića brončanih rimskih vojničkih diploma u kojima se spominju i pojedini breučki veterani iz 8 poznatih njihovih kohorta, uglavnom su iz vremena careva Nerona i Vespazijana, dakle, zadnja trećina 1. st. (Dorn 1984: 171; Dušanić 1978 : 451; Miškiv 1997-98 : 83). Te su kohorte, nakon gušenja velikoga ustanka 6. - 9. g. bile na silu zavojačene i mladići raspršeni od Cilicije u Maloj Aziji do Mauretanijske Caesariensis u sjevernoj Africi, do Germanije i Trakije u Europi (Cichorius 1901 : 267; Bojanovski 1988 : 366). Kratku bilješku prvi im je posvetio nezaobilazni Karl Patsch (Patsch 1897: 833). To je najosnovnija obavijest na razini svoga vremena u Paulyjevoj Klasičnoj enciklopediji (PWRE) s 34 retka desnoga stupca petoga Halbbanda, gdje je Patsch zabilježio osnovna vrela i neke naslove literature svoga vremena. Sljedeća je studija 35 godina

kasnije, poznatog lingvisti i filologa Milana Budimira, koja je možda ostala manje zapažena, jer je bila objavljena u lokalnom časopisu (Budimir 1930 : 10). Nakon što je sažeo podatke Strabona i Plinija te borbe s Rimljanima, Budimir je filološkom raspravom povezo naše Breuke s epirsko-makedonskim Brugima, koji se dalje povezuju s Frugima - Frigijcima u Maloj Aziji. Svojom poznatom lingvističkom akribijom iznio je dokaze u prilog svojoj tezi da su ove populacije prisutne u ranim pomicanjima Indoeuroljana već u 3. tisućljeću pr. Kr. i njihovu miješanju sa stanovnicima Anatolije i da su ti anatolski Indoeuroljani pripadali ilirsko-tračkom sloju koji je prodirao sa sjevera. U prilog svojih teza navodi mišljenja drugih stručnjaka koji su se time bavili kao Ficka, Kretschmera, Barića, Oštira, a u novije vrijeme o tome je pisao F. Altheim. Na tragu razmišljanja svojih prethodnika jesu i radovi našeg velikog ilirologa Antuna Mayera (Mayer 1957 : 10-11, 96, 98). Spomenimo da ime Breuk, Budimir tumači kao vitak, a Mayer kao slobodan.

Poznate su kontroverze novijih teorija, posebno one kolege Colina Renfrewa o seobi Indoeuroljana iz Male Azije kao o jednom dugotrajnom i sporom procesu. Drukčija, i po mome mišljenju, ispravnija razmišljanja na tragu ranijih spoznaja o ovim seobama iznio je nedavno J. P. Mallory, na što upućujem zainteresirane (Mallory 1994 : 73-76, 231-239). među novijim autorima treba spomenuti i prerano preminuloga vrsnoga mađarskog povjesničara, dragog mi kolegu Andrasa Mocsyja, koji se u svom djelu "Pannonia and Upper Moesia", London-Boston 1974. osvrće i na Breuke u kontekstu svoga izlaganja (Mocsy 1974 passim). Najbolji poznavatelj antike naših krajeva, posebno središnjih područja antičke Dalmacije i Panonije, Ivo Bojanovski, također se u svojim radovima osvrće na Breuke, njihovo područje i povijest (Bojanovski 1984 passim; Bojanovski 1988 passim). Posebno je sažeto prikazao njihovih 8 kohorti. U svojoj raspravi o latenskoj kulturi u Požeškoj kotlini M. Dizdar i H. Potrebica osvrću se na poziciju Breuka u kontekstu arheoloških nalazišta. Oni *Mons Claudius* vide u uzvišenjima Papuka i Psunja, pa su Breuci ovdje bili prisutni u ratnim zbivanjima velikoga ustanka (Dizdar & Potrebica 2002 : 119). J. Miškv se u objavi izvrsno sačuvane rimske vojničke diplome, nađene pri prosijavanju pijeska iz šljunčare Dubočica kod Slavenskog Šamca 1997., također osvrnula na njihovo područje. Ova je diploma po prvi put arheološki potvrdila ime Marsonije-Marsunije, Slavenskoga Broda, pa bi poslužila kao naznaka njihova zapadnoga protezanja (Miškv 1997-98 : 83-101). U svojoj doktorskoj disertaciji Alka Domić Kunić također je prikazala prisutnost Breuka u antičkim vrelima i odgovarajuću arheološku situaciju (Domić Kunić 2003 : 149-174 i passim).

Sa zadovoljstvom navodim i sažeto mišljenje kolegice Majnarić-Pandžić prema mojoj zabilješci: Postavimo li pitanje o etničkoj pripadnosti stanovnika vinkovačkog područja u 5. i 4. st. pr. Kr., moramo uzeti u obzir da su, sudeći po materijalnoj i duhovnoj kulturi, morali

biti veoma srodni stanovništvu pokopanom na grobljima u Beremendu i Szentlörinczu u mađarskoj Baranji. E. Jerem ih je okvirno odredila kao Panone za koje mislimo da predstavljaju ostatke autohtonoga žiteljstva preživjelog iz kasnog brončanog doba, obogaćenog ilirskim primjesama s juga, te istočnim elementima s donjeg Dunava. Ti su istočni elementi do sada najjasnije bili ocrtani na basarabskom stilu keramičkih posuda s Gradine na Bosutu i s Kalakače u Srijemu, ali i iz istočne Slavonije, s Lijeve Bare u Vukovaru i iz Dalja. Iz toga stanovništva vinkovačkog kraja, kojemu za 5. i 4. st. pr. Kr. ne znamo ime, razvio se uz jaki utjecaj latenske kulture iz sfere Skordiska, a možda, djelomično, i s panonskoga sjevera, etnikon što ga antički pisci bilježe kao Breuke.

Iznio sam mišljenja dijela naših autora koji su dotakli ovu problematiku i to većinom, kako smo vidjeli, usputno u okviru nekih drugih rasprava. Što nam pak bilježe antički pisci o Breucima? Ima ih svega četiri ili pet, ali su nam njihove obavijesti dragocjene. Među prvima je pouzdani zemljopisac i povjesničar Strabon (64. pr. Kr. - 20. poslije Krista), koji nas je zadužio i drugim vrijednim podacima o našoj antici. On je prvi spomenuo Breuke u svojoj "Geografiji" (VII 5, 10) i to na prvome mjestu u nabranju "panonskih naroda" kako ih on naziva. Smatra se da njegova obavijest potječe iz vremena velikog ustanka 6.-9. g. Strabon je bio iz Amasije u Maloj Aziji, a u Rimu je boravio u više navrata i koristio konzulske izvještaje iz raznih ratova, koje su upućivali senatu. Znamo da je u Rimu boravio 29. pr. Kr. da bi ga uskoro napustio, jer je bio pošao u Egipat. Zatim je ponovo bio u Rimu 20. pr. Kr. Mogao je, dakle, pregledati i Oktavijanove izvještaje iz njegova pohoda u Ilirik tj. u Dalmaciju i Panoniju 35.-33. pr. Kr. Tom je prilikom pored niza drugih mjesta koja je osvojio ili razorio, bio zauzeo i Segestiku, koja se od tada naziva Siscia. Strabon bilježi: *Éthne d'estí ton Pannoníon Breúkoí kaiè Andízétoi kaiè Dítones kaiè Peíroustai kaiè Mazáioi kaiè Daisitiátai, hōn Bátor hegemón, kaiè álla asemótera mikrà...* - narodi Panonaca su Breuci i Andizeti i Dicioni i Pirusti i Mezeji i Dezitijati, kojima je vođa Baton, a ima i drugih manjih i neznatnih". U kasnijim borbama Siscija je bila glavno uporište Rimljana, što znači da je bila čvrsto i konačno zaposjednuta. To zaključujemo iz činjenice da Tiberije ne bi mogao voditi svoje operacije protiv Skordiska u 15. godini pr. Kr. da nije imao sigurno uporište u Sisciji. Istu je ulogu u mnogo većem opsegu Siscija imala u gušenju velikoga Batonova ustanka 6.-9. g.

Iz Strabonove obavijesti ne možemo razaznati područje u kojem se nalaze Breuci. To je uostalom slučaj i s drugim ilirskim i panonskim zajednicama. Neki pokazatelji mogu nam dati približnu sliku njihova područja. Strabonu su i Andizeti panonski narod. U rimsko carsko vrijeme oni nastavaju područje oko ušća Drave u Dunav, a Breuci su im južni susjedi do Save (Mocsy 1974 : 54). Tu su i druge zajednice koje se nalaze između Drave i Save kao Kolapijani, Jazi,

Oserijati, Amantini, Kornakati i Skordisci, svi unutar rimske provincije Panonije.

Drugo važno vrelo za ove probleme i razdoblje, ali i za predrimsko vrijeme je djelo znamenitog rimskog enciklopedista i zemljopisca Plinija Starijega (23.-79.) "*Naturalis historia*", što bismo mogli prevesti kao "Prirodoslovlje". Ono je puno najrazličitijih podataka onovremenih spoznaja o različitim znanjima staroga svijeta, narodima i zemljama. Zahvaljujući toj činjenici djelo je bilo veoma popularno u starome svijetu, ali i u srednjem vijeku, jer je zahvaljujući toj svojoj popularnosti bilo rado prepisivano i sačuvano u samostanskim knjižnicama. U trećoj knjizi svoga djela Plinije opisuje rimske provincije, velike administrativne zemljopisne cjeline, koje su sačinjavale Carstvo, s popisom njihovih stanovnika (Domić Kunić 2003: *passim*). Ovi popisi raspoređeni alfabetskim radom temelje se na opisu Carstva, što ga je bio započeo Marko Vipsanije Agripa, konzul i vojskovođa, jedan od najbližih suradnika i savjetnika cara Augusta, za kojega je udao svoju zloglasnu kćer Juliju. August je bio nastavio taj popis. Obično se smatra da su ovi popisi bili službeni registri u kojima su bile unesene i tzv. *civitates peregrinae*, domorodačke zajednice bez rimskoga građanskog prava. Kasnije popisivanje ovih plemena i zajednica, koje se, vjerojatno, također zasnivalo na službenim vrelima, donio je Klaudije Ptolemej (83.-160.) u svojoj "Geografiji". Međutim, i ovi podaci nisu cjeloviti ni administrativno u potpunosti pouzdani. Ptolemej koristi, u prvome redu, vrela svojih prethodnika kao Hiparha (3. st. pr.Kr.) i vremenski bliskoga Marina iz Tira (prva polovica 2. st. poslije Krista), i drugih. Što se tiče Panonije postoji dosta velika suglasnost između Plinijevih i Ptolemejevih podataka, što npr. nije slučaj sa susjednom pokrajinom Mezijom.

Plinije (III 147) kao i Strabon na prvo mjesto stavlja Breuke i Kolapijane: "*Saus per Colapianos Breucosque - populorum haec capita - praeterea Arviate, Azali, Amantini, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani, mons Claudius, cuius in fronte Scordisci in tergo Taurisci...* - Sava (teče) među Kolapijanima i Breucima, koji su glavni među ovim narodima, osim njih (ovdje su) Arvijati, Azali, Amantini, Belgiti, Katari, Kornakati, Eravisci, Herkunijati, Latovici, Oserijati, Varcijani, brdo Klaudius, pred kojim su Skordisci, a u zaleđu Taurisci..." O lokacijama ovih zajednica se raspravljalo i one se nalaze u područjima oko Save. *Mons Claudius* su tražili od Fruške gore do Pšunja i Papuka, s tim što je ovo drugo rješenje bliže terenskoj situaciji (Dizdar & Potrebica 2002 : 118).

Osim naroda koji su bili važni i prije stvaranja provincije Ilirika poput Breuka, Boja, Tauriska, Skordiska, Andizeta, Amantina i Latobika, Plinije u svome popisu donosi i imena više zajednica, koje se prvi put spominju u carsko vrijeme, a neke, kao npr. Belgite, jedino on spominje. Razumljivo je što ove zajednice nisu uključene u opisima uvjeta i zbivanja u predrimskome razdoblju, budući da ili nisu bile posebno

značajne ili su se nalazile pod vlašću većih i moćnijih susjeda. Za neke to možemo ustvrditi, ali to nije opće pravilo koje bi vrijedilo za sve slučajeve. Činjenica je, naime, da neke od ovih skupina kod Plinija imaju latinska imena, što bi nas navodilo na zaključak da su to bile nove zajednice stvorene nakon gušenja Batonova ustanka i pacificiranja početkom prvoga stoljeća (Mocsy 1974: 53). Neka od ovih "plemena" dobila su imena po naseljima kao npr. Kornakati po Cornacumu (Sotin), Oserijati (ime mjesta nije potvrđeno), Varciani po Varceji, mjestu koje se spominje u natpisu CIL VI 2385, 1,12, ali do sada nije ubicirano. Neki su dobili ime po rijekama uz koje su se naseljavali kao Kolapijani uz Colapis (Kupu), Arabiates (Arabo, Raba, njem Raab). Ovima, vjerojatno, treba dodati i Herkunijate nazvane po *Hercynia silva* po kojoj se čuva predaja da su došli sa sjevera. Osim Arabijata i Herkunijata uz Dunav do Blatnoga jezera narodi s latinskim imenom su živjeli u dolini Save kao: Kolapijani, Oserijati, Breuci, Kornakati i Amantini. Plemenska imena, koja nisu potvrđena u predrimsko vrijeme nalaze se u dolini Drave. To su redom od zapada prema istoku: Sereti, Serapili i Jazi, a u sjevernoj Panoniji na zavoju Dunava Azali i Eravisci (Mocsy 1974 : 54).

Poznato je da su plemena koja su bila predvodnici velikoga ustanka i koja su pružila najjači otpor Rimljanima bila ona u dolini Save. Vrela nam bilježe Breuke i Amantine. Među njima se u rimsko vrijeme pojavljuju Kornakati, zajednica koju su najvjerojatnije teritorijalno izdvojili i organizirali Rimljani. U dolini Save zapadno od Breuka nalaze se Oserijati, Kolapijani i Varcijani. To potvrđuje spomenuti Plinijev navod o Savi koja teče između Kolapijana i Breuka (Plin. *N.h.*, III 147; Strab., VII 5, 10; Ptol., II 15, 3). Arheološku potvrdu Plinijeva navoda daje nam poznati natpis o gradnji cesta iz Salone od 14.-21. poslije Krista što ju je s vojnicima VII i XI legije izveo tadašnji namjesnik Dalmacije Publije Kornelije Dolabela. To je četvrta cesta iz natpisa, koji se sačuvao na 4 ploče što su bile uzidane u zvonik Sv. Dujma u Splitu, a vjerojatno su bile prenijete iz foruma u Saloni. Cesta je spomenuta kao: *Viam ad Bathinum flumen quod dividit Breuco[s] Osseriatibus a Salonis per milia passuum CLVIII* (CIL III 3201 + 3198b = 10156a + 3200; G. Alföldy, *Acta archaeol. hung.*, 16, Budapest 1964, 247-256 = *Klio*, 45, 1965, 323-327 = *Situla*, 8, Ljubljana 1965, 95-112; Bojanovski 1974: 194). Većina stručnjaka danas poistovjećuje *Bathinus flumen* s rijekom Bosnom, jer je ovaj natpis potvrdio pouzdanost Plinijeve obavijesti. I. Bojanovski, najbolji poznavatelj putne mreže antičkog Ilirika, smatrao je da je ova cesta stizala do položaja današnjeg grada Zenice, a dolina rijeke Bosne je u donjem toku dijelila Breuke od Oserijata. Prema tome, ušće Bosne i okolno područje bilo bi zapadna granica Breuka, tj. zapadno od Marsonije - Slavenskog Broda. Obično se uzima da područje Breuka počinje na istoku negdje zapadno od Sirmija (Patsch 1897 : 831). To što se u ovome istočnome dijelu između Breuka i Amantina javljaju Kornakati, dovodi do pretpostavke da su

Rimljani nakon pokoravanja ustanka 9. g., prostrano područje što su ga posjedovala ova plemena, razbili u manja područja. To su radili i u drugim osvajačkim pohodima. U većini su ih slučajeva nazivali po naseljenim središtima ili rijekama. Ovaj drastični zahvat u ravnotežu različitih lokalnih odnosa bio je razumljiv nakon velikih i okrutnih sukoba i razaranja u ustanku što ga je Velej Paterkul (II 96) nazvao *magnum atroxque bellum* - velik i užasan rat. Tiberije je ovdje i ranije primjenjivao drastične mjere, koje su inače rjeđe korištene, kada je panonske mladiće masovno prodavao u ropstvo da bi ugušio gerilsko ratovanje (Dio, LIV 31, 5). Sjeverno od doline Save ove bezobzirne mjere nisu bile potrebne. U dolini Drave i sjevernoj Panoniji potencijalno opasni plemenski savezi i koncentracije snaga bili su poradi graničnoga područja već ranije rastureni. Kao rezultat, manje su zajednice mogle dobiti neku vrstu autonomije, ali, jasno, pod rimskim nadzorom i s čelnicima koji su ušli u rimsku upravnu strukturu. To su princepsi i prefekti koji se spominju kod Japoda, Delmata i Dezitijata.

Događaj koji je Breuke uveo na velika vrata u antičku povijest naših krajeva, pa i šire, jest panonsko-dalmatinski ustanak 6.-9. g. (Pašalić 1975 : 379, 387; Zaninović 1966 : 32; Šašel-Kos 1986 : 166). Tome su prethodile sporadične akcije protiv Dačana, što ih je u dva desetljeća prije Krista vodio Marko Vinicije. Godine 6. August je povjerio Tiberiju vođenje kampanje protiv Maroboda, kralja Markomana, najjače germanske skupine sjeverno od Dunava. Svojim četama želio je pridružiti i pomoćne čete prisilno zavojačenih Ilira, što je bio povod njihovom ustanku, već ranije snovanom po novoj generaciji odraslih ratnika. Tiberije je već bio zašao duboko u Marobodovo područje, kad su se pobunili Breuci i Dezitijati pod vodstvom svojih vođa, a obojica su nosila tipično ilirsko ime Baton. Breuci su pošli na Sirmij, ali ga nisu zauzeli jer je iz Mezije u pomoć došao konzul Cecina Sever. Dezitijati su izvršili veliki pokolj rimskih građana koje su uhvatili. Tiberije se brzo vratio u Panoniju nakon što je sklopio primirje s Marobodom kojeg se ovaj držao dok nije bio svrgnut (Tac., *Ann.*, II 46). Tako je započeo veliki ustanak koji je opasno bio ugrozio rimsku državu, te ga je Svetonije (Tib., 16) nazvao: ...» *gravissimum omnium externorum bellorum post Punica* - ... najteži od svih vanjskih ratova poslije onih kartaških».

Dion Kasije (LV 29) je važno vrelo za ova zbivanja, te bilježi: Delmati su se osjećali potlačeni zbog danka što su ga davali. I dosad su se silom držali mirno, ali kad je Tiberije drugi put krenuo u rat protiv Kelta (Germana)..., a njima (Delmatima) naredio da i oni pošalju nešto vojske, zbog toga se skupe, pa vidjevši svoju mladost u cvatu, nisu odoljeli, nego se na poticaj nekog Batona Dezitijatskoga malo njih pobunilo. Te porazilo Rimljane koji su na njih krenuli, na što su im se pridružili i ostali. Nakon njih su se pobunili Breuci, panonsko pleme, te sami izabrali za vođu drugoga Batona Breučkog i krenuli na Sirmij i Rimljane u njemu...» (Pašalić 1975: 389; Šašel-Kos 1985: 166).

Kada Dion govori o Delmatima on misli na sva ili većinu ilirskih plemena u provinciji Dalmaciji, kakva je ona bila u njegovo vrijeme krajem 2. i početkom 3. stoljeća, kada je on bio namjesnik ove pokrajine tj. 224.-226., te zatim Gornje Panonije 224.-228.

Do godine 6. poslije Kr. Panonci nisu bili novačeni u rimsku vojsku, pa ni nakon rata 12.-9. pr. Krista, jer ih je Tiberije tada prodavao u ropstvo. U godinama između toga dječaci koji su izbjegli ropstvo zbog svoje rane dobi su odrasli i prema Veleju (II 110) to je Panoncima dalo pouzdanje da će odbaciti neželjeno strano podaništvo. Prema njemu broj ustanika iznosio je 200 000 pješaka i 9 000 konjanika, a u pobunjenim oblastima daje broj stanovnika 800 000 ljudi. Moguće je da su ovi brojevi uvećani, ali obzirom na dužinu ustanka i prostor na kojem se ratovalo, u tome je sudjelovao pretežni broj stanovnika, tim više što su Iliri, kako on tvrdi, namjeravali napasti Italiju.

Tijek ovog rata je bolje poznat od ranijih Tiberijevih operacija, jer ga je opisao očevidac i član Tiberijeva glavnog stožera Velej Paterkul, iako je on svoju povijest pisao 30 godina kasnije od samih zbivanja, ali na osnovi vlastitih zapisa i službenih izvještaja. Zanimljivo je da mu je podatke za završno ratovanje u Dalmaciji dao njegov mlađi brat Magije Celer Velejan, koji je tamo bio uz Tiberija i dobio pohvale i priznanja. Iako je Velej često panegirički prema Tiberiju, ako se dobro raščlane, njegovi su podaci dragocjeni. Usporedba tekstova Veleja Paterkula i Diona Kasija pokazuje dosta sukladnih pojedinosti, ali i razlika u verzijama. Ni prvi ni drugi autor ne daju, međutim, što se događalo kritičnih godina rata od 7. do 8. godine. Što se događalo u Panoniji nakon 6. godine i prije predaje Batona Breuka 3. kolovoza 8. godine. To, vjerojatno, treba gledati kroz gerilsku taktiku pobunjenika i Tiberijevo vješto i oprezno vojevanje. Panonci su u početku bili dobro organizirani i jedinstveni te su napali istovremeno Sirmij i Salonu. Međutim, nakon što je Valerije Mesala pobijedio Batona Dezitijata ovaj je spojio svoje snage s onima Batona Breuka. Cecina Sever, zapovjednik vojske Mezije, brzo je došao u pomoć rimskoj posadi u opsjednutom Sirmiju i potjerao pobunjenike u brda sjeverno od grada tj. *Alma mons* - Frušku goru. Od ovog događaja izvješća nisu sasvim jasna. Cecina Sever se morao povući u Meziju zbog napada Dačana i Sarmata. Tiberije se povukao prema sjeverozapadu i postavio svoj stožer u Sisciji, što mu je omogućilo bolji nadzor i vojničke operacije po čitavome pobunjenom području. Prema Veleju i drugim podacima broj vojnika, legionara, pripadnika pomoćnih četa i konjanika iznosio je 320000 ljudi, što je bila najveća koncentracija rimske vojske od vremena kartaških ratova. Sljedeće 7. godine spominje se napredovanje Cecine Severa i Plaucija Silvana, s tim što je ovaj potonji bio poslan Tiberiju u pomoć. S druge strane govorilo se kako je August nezadovoljan Tiberijevom strategijom oklijevanja, pa je pored Plaucija Silvana uputio Tiberiju i drugu vojsku pod zapovjedništvom svoga nećaka Germanika. Germanik

je pobijedio Mezeje u zapadnoj Bosni i opustošio im zemlju. Pobunjenici se nisu dali navesti na otvoreni sukob, ali su iznenada napali Rimljane zapadno od *Alma mons* u Volcejskim močvarama (*pròs toís Oulkaíois hélesi*, Dio., LV 32, 3; *Hiulca palus, Volcae paludes*, Tab. Peut., VI, 2: *ad labores pontis Ulcae*), koje se poistovjećuju s rijekom Vukom u istočnoj Slavoniji, te su ih skoro porazili (Bojanovski 1988: 51). Kao posljedicu toga Tiberije je povukao svoje ljudstvo u brdski lanac između Save i Drave, koji se u njegovu krugu označava kao *Claudius mons* (Vell., II 112; *Mons Claudius cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci*, Plin., N.h., III 148), najvjerojatnije lancu Psunja i Papuka. Odavle je Tiberije ratovao taktikom spaljene breučke zemlje, iščekujući slom ustanka u kojem su se počeli pojavljivati znakovi nesloge. Započeli su pregovori s nekim panonskim vođama, te kad su 3. kolovoza godine 8. Breuci bili prisiljeni kapitulirati iznureni glađu i bolestima, na rijeci Bathinusu (Vell., II 114, 4), njihov se vođa Baton predao Rimljanima i oni su ga nagradili kraljevskom titulom, a Breuke stavili pod svoju zaštitu. Baton je uhvatio i Pinesa, jednog od pobunjeničkih vođa i predao ga Rimljanima. Batonovo kraljevanje, međutim, kratko je potrajalo, jer ga je napao Baton Dezitijat te su mu ga pobunjeni Breuci i predali. Baton Dezitijat ga je ubio i sam stao na čelo otpora. Poraz na rijeci Bathinusu i kasnije gušenje ustanka izvršio je Plaucije Silvan, te je time ustanak praktički bio gotov. (CIL I, 2, p. 248, cf. 323 d = CIL X 6638, col. II, v. 3). Vjerojatno je ove iste 8. godine Ilirik bio podijeljen u dva dijela, što bi slijedilo iz Velejevih obavijesti (Vell., II 112, 2 i II 116, 2). Sjeverni dio Ilirika, Panonija, službeno je tako nazvana tek kasnije kada je bila konačno pacificirana (*Bellum Pannonicum*, CIL X 6255 = ILS 985 i CIL XVI, 14). Južni dio, Dalmaciju, nakon Germanikovih operacija, kojima je 9. godine zauzeo Sponum (negdje u Lici?) i Raetinum (Golubić kraj Bihaća), a Tiberije zauzeo Seretium, također negdje oko Une (Bojanovski 1988: 51), podvrgli su čišćenju posebno područja Dezitijata i Pirusta, u teškim borbama (Vell., II 115, 2).

Baton Dezitijat se sklonio, s jakom skupinom svojih pristaša, u čvrstu delmatsku utvrdu Andetrium (Gornji Muć, sjeverozapadno od Splita. Bekić 2002: passim) (Dio, LVI 12, 3-5; Plin., N.h., III 142). Junački se se branili, ali pred rimskom nadmoći, opkoljen, ponudio je Tiberiju mir. S tim se nisu složili njegovi suborci, te je on potajno napustio utvrdu, koju je Tiberije uz velike napore osvojio na juriš (Dio, LVI, 12-14). Zadnja krvava bitka ustanka bila je kod Ardube, negdje u području Delmata ili Ditiona i Mezeja, u sjevernoj Dalmaciji ili zapadnoj Bosni. Tu je operacije vodio Germanik, koji je utvrdu osvojio nakon što su se posvađale pribjeglice iz Andetrija i domaći borci. Žene Ardubljana stale su na stranu bjegunaca i ne želeći žive pasti u ruke Rimljanima bacale su se s djecom u goruće dijelove utvrde, druge su skakale u rijeku (Dio, LVI 15, 1). Okolno se područje dobrovoljno predalo Germaniku, te se priključilo Tiberiju, a operacije

je dovršio Gaj Vibije Postum (Dio, LVI 15, 3) Tako je tragično po Ilire završio ovaj krvavi »*Bellum Batoniarum*«. Sam se Baton predao Tiberiju na vjeru i kada ga je ovaj upitao: »Zašto ste se pobunili i s nama se tako dugo borili«, kako je to zabilježio Dion Kasije, Baton je odgovorio: »Sami ste krivi tome, jer za čuvanje niste nam poslali pse ili pastire nego vukove«. Tiberije je Batona otpremio u Italiju, gdje su ga zatočili u Raveni, gdje je i umro (Suet., Tib., 20).

Nakon gušenja velikog ustanka slijedila je represija rimskih osvajača, koja je kao i uvijek u ovakvim zbivanjima bila teška i krvava. Čitave su zajednice bile pobijene i raseljene, te prodavane u ropstvo tj. one koje su preživjele ustanak. Najveći broj preživjelih i sposobnih muškaraca bio je prisilno unovačen i svrstan u pomoćne rimske čete - augzilije i poslan u udaljene krajeve, daleko od svoje domovine (Zaninović 1967: 62-82; Domić Kunić 1988: 83-114; Domić Kunić 1996: 83-100; Domić Kunić 2003: passim). Jedinstveni je slučaj da je bilo formirano osam kohorta Breuka, pored nekih kohorti i ala Panonaca. Ako su kohorte bile u punom sastavu onda je oko 5000 Breuka na silu iseljeno iz svoje zemlje i pitanje je koliko ih se uopće vratilo. Što je to značilo za ovu, ionako izmasakriranu zajednicu, možemo nagađati, ali da je bilo krajnje tragično o tome nema sumnje. Činjenica je da su u ovoj fazi zavojačeni samo augzilijari iz južne Panonije, gdje je ustanak buktio, za kohorte iz sjevernih zajednica to će uslijediti tek pola stoljeća kasnije. Svetonije na primjer u Tiberijevu životopisu stavlja Breuke na prvo mjesto: »*Pannonico (bello) Breucos et Sarmatas subegit*« (Suet., Tib., 9). Breuci su dakle i ovdje u prvome planu, što je i logično, jer su bili predvodnici i nositelji ustanka kao najmoćnija zajednica na širokome području savske doline od Fruške gore do Psunja i Stare Gradiške i to sjeverno i južno od ove rijeke. U ovome trenutku još ne možemo precizno utvrditi opseg njihova područja, ali u osnovnim crtama ovo je, na temelju znanih nam pokazatelja u vrelima i novim nalazima vojničkih diploma, jedino prihvatljivo promišljanje. Vjerujemo, da će neka buduća arheološka istraživanja, čemu smo praktički tek na početku, pomoći bolje rasvijetliti ovaj problem.

Breuci su pokrivali neka od najplodnijih područja u ovim krajevima i shodno tome imali su i odgovarajuću ekonomsku moć, koju je Tiberijevo ratovanje dokrajčilo. Stoga je plemenska župa *civitas Breucorum*, što je spominju Plinije i Ptolemej, po svoj prilici, bila samo izmučeni ostatak nekoć moćne zajednice, koja je stradala u ratu i genocidu. Dio te politike bile su i kohorte Breuka, muškaraca u najboljim godinama, raspršene diljem velikoga Rimskoga carstva. Prva je kohorta poslana u Germaniju, II u Mauretaniju, III u Donju Germaniju, IV u Britaniju, V u Carnuntum u Noriku, VI po njenim pečatima u Donju Germaniju, te VII i VIII također u Donju Germaniju (Cichorius 1901: 257; Bojanovski 1988: 364). Nekolicina natpisa bilježi i nekoliko Breuka vojnika izvan svoje domovine. Poznata su 4 natpisa iz Germanije, jedan iz Mauretanije, jedan

iz Dacije i jedan *Breucus lib(ertus) Noni* na pečatu jedne aretinske posude i to je sve (Bojanovski 1988: 365). U vojničkim diplomama, koje su pronađene u posljednja dva desetljeća na području Breuka od Vuke do Slavenskog Broda spominje se nekoliko Breuka kao svjedoka ili veterana. Jedan je u vrijeme cara Nerona, a ostali Vespazijana (Dorn 1984: 165; Dušanić 1978: 461; Miškiv 1997/98: 83; Koledin 1999/00: 231). Iz toga bi slijedilo da je u ovome području bilo još njihovih suplemenika među koje su se mogli vratiti, što ih je privuklo na povratak ili naprosto sjećanje na davno napušteni rodni kraj. To su, međutim, bili samo pojedinci pripadnici nekoć velikog ilirskoga naroda. Slično je kako znamo bilo i sa Delmatima i njihovih devet kohorta iz vremena ustanka. A kasnije godine 69. u vrijeme sukoba Vespazijana, Otona i Vitelija, XI legija, koja je napuštala svoj logor u Burnumu u Dalmaciji kraj Knina, i pošla u Italiju stavivši se na stranu Vespazijana, pokupila je nanovo šest tisuća Delmata i priključila iz vojsci Vespazijana, a dio je bio uključen u mornaricu u Raveni i Picenumu. To

nam je zabilježio Tacit /Tac., *Hist.*, III 50: *sex mila Delmatarum recens dilectus...*). Malo se ovih ljudi vratilo u svoj rodni kraj (Zaninović 1967: 68).

Breuci su bili drevan, velik i moćan ilirsko-panonski narod, u svoje vrijeme napredni i uljuđeni u okvirima svoga razvitka. Digli su se na opravdani ustanak s teškim i krvavim borbama, da bi živjeli po svojim običajima i uzoru svojih predaka. U borbi s premoćnim protivnikom izgubili su u povijesnoj oluji, kao što se to događalo mnogo većim narodima, pa i Rimljanima, i tako sve do naših dana. Nameće nam se usporedba borbi ovih Ilira i Panonaca s borcima naših dana, u ovome istom području, u krvavom i pobjedničkom Domovinskom ratu. Klanjamo se uspomeni jednih i drugih, koji su ginuli u vječitoj borbi za ljudsku slobodu, protiv ropstva i podložnosti tuđincu.

Na kraju, kolegici Nives Majnarić-Pandžić, koja nam je u svom plodnom i nesebičnom znanstvenom radu približila njihovo vrijeme i kulturu, još jednom iskrene čestitke i zahvalnost!

POPIS LITERATURE

- Bekić 2002 L. Bekić: *Ilirski i rimski Andetrij*. Magistarski rad, Zagreb 2002.
- Bojanovski 1974 I. Bojanovski: *Dolabelin sustav cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*. Djela ANUBiH 66, Sarajevo 1988.
- Budimir 1930 M. Budimir: *Antički stanovnici Vojvodine, II Breuci*. Glasnik Historijskog društva u Novom Sadu, knj. III, sv. I, Novi Sad 1930, 10-21
- Cichorius 1901 C. Cichorius: *Choros*, PWRE IV, 1901, col. 257-260.
- Dizdar & Potrebica 2002 M. Dizdar & H. Potrebica: *Latenska kultura na području Požeške kotline*. Opusc. Archaeol., 26, Zagreb 2002, 111-131
- Domić Kunić 1988 A. Domić Kunić: *Augzilijari ilirskoga i panonskoga podrijetla u natpisima i diplomama*. Arheološki radovi i rasprave 11, Zagreb 83-114
- Domić Kunić 1999 A. Domić Kunić: *Classis praetoria Misenatium s posebnim obzirom na mornare podrijetlom iz Dalmacije i Panonije*. Vjesnik Arheol. Muzeja u Zagrebu, 28-29, Zagreb 1995/96 (1999), 39-72
- Domić Kunić A. Domić Kunić: *Rimske provincijalne flotile s posebnim obzirom na udjel Panonaca*. Arheološki radovi i rasprave 12, Zagreb 1996, 83-100
- Domić Kunić A. Domić Kunić: *Plinijeva geografija i etnografija Ilirika*. Doktorska disertacija, Zagreb 2003
- Dorn A. Dorn: *Rimska vojnička diploma iz Negoslavaca*. Izdanja HAD-a, 9, Zagreb 1984, 165-174
- Dušanić 1978 S. Dušanić: *Military diploma of A.D. 65. Germania 56/2 Berlin 1978, 461-475*
- Koledin 1999/00 J. Koledin: *Rimska vojnička diploma iz Vukovara*. Glasnik Srpskoga arheol. društva, 15-16, Beograd 1999/00, 321-239
- Majnarić-Pandžić 1970 N. Majnarić-Pandžić: *Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu*. Vinkovci 1970
- Majnarić-Pandžić 1998 N. Majnarić-Pandžić: *Keltsko-latenska kultura mlađega željeznoga doba u sjevernoj Hrvatskoj (od 4. st. Prije Krista do romanizacije u 1. st. Poslije Krista)*, u djelu: S. Dimitrijević & T. Težak-Gregl & N. Majnarić-Pandžić: *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj - Prapovijest*, Zagreb 1998, 327-358
- Mallory 1994 J. P. Mallory: *In Search of Indoeuropeans, Language, Archaeology and Myth*. Thames & Hudson, London 1994, 73-76, 143-185
- Mayer 1974 A. Mayer: *Die Sprache der alten Illyrier*, Bd. 1, Wien 1957, 10-11, 96, 98
- Miškiv 1997/98 J. Miškiv: *Rimska vojnička diploma iz Slavenskog Broda*. Vjesnik Arheol. muzeja u Zagrebu, N.s. 30-31, Zagreb 1997/98, 83-101
- Mocsy 1974 A. Mocsy: *Pannonia and Upper Moesia*. Routhlege & Kegan Paul, London - Boston 1974
- Pašalić 1975 E. Pašalić: *Quaestiones de bello delmatico pannonicoque (a. 6-9 n. ae.)*, Sabrano djelo, Sarajevo 1975, 376-431
- Patsch 1897 C. Patsch: *Breuci*. PWRE III, col. 831
- Šašel Kos 1986 M. Šašel-Kos: *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanau*. Ljubljana 1986, 167-191
- Zaninović 1966 M. Zaninović: *Ilirsko pleme Delmati*. Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja, 4, Sarajevo 1966, 27-33
- Zaninović 1967 Ilirsko pleme Delmati. Godišnjak CBI, 5, Sarajevo 1967, 68-82

SUMMARY

THE BREUCI FROM SIRMIMUM TO MARSONIA

Key words: Breuci, Daesitiates, Pannoni, Illyri, Romans, Delmatae, Bato, Tiberius

This paper is dedicated to my highly esteemed colleague prof. Nives Majnarć-Pandžić for her 65th anniversary and is inspired by her well-known book: «The Celtic - La Tène Civilisation in the Slavonija and Srijem», Vinkovci 1970. This book when published had influenced the work of many of her students, today acknowledged specialists as her numerous other papers on this subject. So and these my lines are indebted to her precious results.

The Breuci were mighty tribe who inhabited the ancient Roman province of Lower Pannonia. They are first mentioned by Strabo in his «Geography» (Strab., VII 5, 10). In his listings of the «Pannonian peoples» as he called them, they are in the first place. His informations Strabo got from the consular reports from the campaigns in Pannonia. It is supposed that his notices were written in the period of the great Pannonian-Dalmatian rebellion in the 6-9 A.D. This was the time when the Breuci entered the open gate of history of these lands.

The second important source for their location is Pliny the Elder (*N.h.*, III 147), according to whom the *Saus* (today the Sava river) *flumen* is flowing between the Colapiani and Breuci. Strabo is listing the Andizetes after the Breuci. As in the first century A.D. they lived around the mouth of the Drava river into Danube, the Breuci were their southern

neighbours toward the river Sava. They lived and to the south of the Sava, where *Bathinus flumen* today is identified with the river Bosna, where the Breuci were forced to capitulate before the Romans, exhausted by the hunger and sickness in the 8 A.D. (Vell. Pat., II 114, 4).

Together with the Daesitiates they were the main insurgents against the Romans when they began to enlist native youths for the campaign of Tiberius against the king of the Marcomani Marobodus. The leaders of the rebellion were the Baton the Daesitias and Baton the Breucus. In the bloody and difficult war which lasted three years the land of Breuci was burnt and destroyed and the population decimated. After the suffocation the survived grown-ups were included in the eight *cohortes Breucorum* dispersed from Africa to Germania. In the last three decennimus were found three military diplomas in which some Breuci veterans and witnesses are mentioned. The diplomas are dated in the reign of Vespasianus. So some of the Breuci returned to their homeland. Two of the diplomas were found in the region of the town of Vukovar so this can be an indication of the eastern extension of their territory toward the Flavian colony of Sirmium. The new one was found near the town of Slavonski Brod, ancient Marsonia, and this could be taken as the western border of their territory or something more to the west. Naturally, much more of the archaeological explorations are needed to establish more precisely the territory of this once great Pannonian people.

Translated by author

